

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри філософії та міжнародної комунікації
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата філософських наук, доцента **КУЛЬТЕНКО Валентини Павлівни**
на дисертацію **ШЕХОВЦОВОЇ-БУРЯНОВОЇ Вікторії Анатоліївни**
на тему: «**Українська ідентичність у контексті соціокультурних трансформацій**»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 033 «Філософія»
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми дослідження української ідентичності обумовлена потребою розуміння процесів формування та трансформації суспільної свідомості, соціокультурної самоідентифікації та конструювання національного українського наративу. Актуальність теми є особливо очевидною в умовах російсько-української війни та загроженої національної ідентичності. Процес самоідентифікації є основою психологічного здоров'я як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому. Ідентифікація на національному, соціально-політичному рівнях є свідченням зрілості як людини, так і соціуму. Процес ідентифікації є нелінійним та доволі складним, на нього чинить вплив велика кількість факторів. Дослідження таких факторів та соціокультурних трансформацій справді є нагальною потребою для нації, що виборює своє право на суверенне існування в межах української держави.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження достатньою мірою апробоване на численних конференціях, наукових семінарах, круглих столах та форумах. Обсяг, зміст та структура дисертації засвідчують, що В.Шеховцевою-Буряною було зроблено великий обсяг роботи, опрацьовано велику кількість літературних першоджерел як філософів-класиків, так і сучасників. Безумовно позитивним моментом роботи є її міждисциплінарний характер, як спроба поєднання філософських підходів до вивчення проблеми з соціологічними, культурологічними, історичними, психологічними, навіть геополітичними розвідками в межах заявленої проблематики.

Мета дисертаційного дослідження полягала в дослідженні трансформацій української ідентичності. Дисертантка здійснила його в єдності історичного та синхронного аспектів, шляхом експлікації історичних сенсів та закономірностей та через виявлення сучасних загроз та викликів для української ідентичності.

Структура дослідження відзначається креативним підходом: трансформації української ідентичності розкриваються під кутом зору історичних травм та історичної пам'яті українського народу, геополітичних факторів становлення України, особливостей соціокультурної ситуації в різних районах та в контексті регіональних, національних,

цивілізаційних культурних впливів, а також з точки зору потенційних загроз для української ідентичності. Структура дисертації цілком відповідає поставленій меті та завданням наукового дослідження, обґрунтовується особливостями предмета й об'єкта дисертаційного дослідження й включає в себе анотацію, список опублікованих праць за темою дисертації, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Це свідчить про належний рівень виконання поставленого перед авторкою наукового завдання та освоєння методології наукової діяльності.

Вступ містить визначення й обґрунтування актуальності теми дослідження; зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями, з науковими програмами, планами, темами; мету і завдання, предмет й об'єкт дослідження, його методи; обґрунтовану наукову новизну отриманих результатів. Розділи та підрозділи роботи логічно пов'язані між собою, зміст кожного наступного розділу обумовлено попереднім дослідженням та досягнутими висновками.

У **першому розділі** проаналізовано теоретико-методологічні засади дослідження ідентичності, у тому числі шляхом теоретичного осмислення поняття «ідентичність» в історико-філософській ретроспективі, розбудови структури ідентичності у відповідності до попередніх соціально-філософських концептуальних підходів та механізмів формування. Позитивним здобутком дисертації є використання дисертанткою ієрархічної структури ідентичності, на підставі якої здійснюється аналіз української ідентичності та особливостей її трансформації в сучасних умовах. На наш погляд, це відкриває гарні перспективи для подальших досліджень у цій сфері. Окремий підрозділ присвячено проблематизації впливу колективної пам'яті як одного з найдієвіших чинників формування української ідентичності.

У **другому розділі** розкрито регіональні аспекти української ідентичності в контексті соціокультурних трансформацій. Дисертантка дослідила зміст, типи та особливості регіональної ідентичності; особливості її прояву в культурних, мовних, історичних колізіях та їхній вплив на формування української ідентичності. Було досліджено також взаємовплив міжкультурних та соціокультурних аспектів української та європейської ідентичностей з метою виявлення подібності та відмінностей між ними.

У **третьому розділі** проблематизуються сучасні виклики для української ідентичності, зокрема, явища глобалізації, міграції та війни, що визначені дисертанткою ключовими для української ідентичності. Окремий підрозділ присвячено темі російсько-української війни з метою визначення кореляції між політико-географічними, соціокультурними факторами та динамікою змін ідентичності. Для цього дисертантка застосувала новітні підходи щодо районування українських територій (Фронтир, Тил, Опора), а також провела декілька етапів соціологічного опитування серед студентів різних закладів вищої освіти

України. Організоване таким чином дослідження уможливило формулювання перспектив розвитку української ідентичності в глобалізованому світі та стратегій відновлення регіональної ідентичності українців після звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. На наш погляд, це є суттєвим позитивним здобутком дослідження та вагомим аргументом на користь його міждисциплінарного характеру.

У **висновках** сформульовано авторські позиції, що узгоджуються з задачею комплексного аналізу процесів формування української ідентичності в умовах соціокультурних трансформацій. Сформульовані висновки є систематизованим викладом здобутих в процесі дослідження результатів, обґрунтованих наукових положень, які мають теоретичну та практичну цінність та містять рекомендації, спрямовані на реалізацію стратегічної мети – утвердження української ідентичності.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Дисертаційне дослідження може стати основою подальших теоретичних досліджень та впровадження практичних заходів й рекомендацій з підтримки та розвитку національної та регіональної ідентичності, для розроблення ефективних стратегій та програм з підтримки української ідентичності на різних рівнях.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 43 наукових публікаціях, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 2 статті в інших наукових виданнях, 34 тези наукових доповідей. Вказані публікації чітко та цілком відображають основні наукові положення та досягнення проведеного дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. Дисертантці варто більш чітко розмежовувати поняття української та національної ідентичності. У дослідженні вони подекуди вживаються як взаємозамінні. Це знижує теоретичний потенціал роботи та дещо порушує логіку дослідження.

2. Історико-філософське дослідження становлення феномену ідентичності, на наш погляд, виграло б, при більшій акцентуації уваги на виникненні та становленні понять

саме національної, етнічної ідентичностей у світовій/європейській філософії. Адже така постановка питання вивела проблему ідентичності на принципово вищий рівень.

3. Потребує додаткової аргументації позиція авторки щодо характеристики соціокультурних традицій та домінуючих тенденцій в різних регіонах України. Зокрема, характеризуючи Південь України, дисертантка відзначила домінування торгівельної культури (с. 137): «У міській ідентичності макрорегіону «Фронтір» (Південний регіон України) відчутно активна культурна та торговельна сфери, а також велике культурне різноманіття через міжнаціональні контакти... Міста макрорегіону «Фронтір» (Південний регіон України) відомі своїми ринками, торговими центрами та магазинами, які створюють жваву та динамічну торговельну сферу». У підрозділі 2.2 дисертантка посиляється лише на одне джерело (247 у списку першоджерел). Така позиція виглядає дещо тенденційною, суб'єктивною.

4. На наш погляд, також потребують додаткової аргументації висновки дисертантки щодо ряду результатів соціологічного опитування, зокрема впливу глобалізму, мультикультурності. Зокрема, на с. 136 зазначається: «67% респондентів макрорегіону «Тил» акцентують на пріоритеті регіональної орієнтації над глобалізаційними впливами, що вказує на збереження локальної ідентичності навіть в умовах глобальних соціокультурних процесів».

5. У підрозділі 2.3 дисертантка аналізує спільні риси та відмінності між українцями та європейцями, використовуючи для позначення останніх лише два маркери – народи Східної та Західної Європи, без зазначення назв європейських держав, про які йдеться. Такий поділ видається дещо спрощеним та надмірно узагальненим, що відображається й у використуваній термінології – «передові європейські практики», «експертна допомога з європейських країн», «популярні в Європі практики» тощо.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Зміст роботи відображає основні положення дисертації. Дисертаційне дослідження не містить порушень академічної доброчесності. Результати наукової роботи повно викладені в опублікованих здобувачкою наукових публікаціях. Особливо відзначаємо значну цінність та актуальність рецензованої наукової праці, її академічне й прикладне значення.

Отже, дисертація на тему: «Українська ідентичність в контексті соціокультурних трансформацій сьогодення» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року,

а її авторка Шеховцова-Бурянова Вікторія Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Рецензент завідувач кафедри філософії та міжнародної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат філософських наук, доцент Валентина КУЛЬТЕНКО